

be, hogy alapvetően nem irányzatokban gondolkodik a szerző, inkább személyekben vagy az általuk létrehozott kísérleti iskolákban, intézményekben.

A hazai elemzők számára több szempontból is tanulságos lehet a behaviorizmus, az alaklélektan és a pszichoanalízis pedagógiai hatásának alapvetően szaktudományos szempontokra koncentrált vizsgálata.

A szerző törekszik a haladást jelentő gondolatok és az azt realizáló gyakorlatok, próbálkozások bemutatására, de minden esetben láttatja ezek reakciójellegét, és nem kerüli el figyelmét az sem, hogy milyen újabb ellenhatásokat szülnék az újabb eszmék. Például bemutatja a progresszív nevelés forrását, magát az irányzatot, majd helyt ad a progresszív neveléssel szembe forduló konzervatív nézeteknek is, vagy elemzi a II. világháború utáni anyagi és emberi erőforrások „kiszákmányolásának” ellensúlyozására született reakciókat, a természeti erőforrások megőrzését, az ember integritásának védelmét hirdető elveket és ezek hatását a nevelésre.

A mű kitágíthatja Európa-központú szemléletünket is, ti. részletesen foglalkozik az USA nevelésügyének és pedagógiájának fejlődésével, elemzi Afrika, India és Kína oktatásügyét is.

Összegezve megállapítható, hogy a polgári elemzés keretei között maradó munka tényanyagával, szemléletmódjával, a feldolgozást segítő szerkezetével, a nemcsak szakembereknek szóló stílusával hozzájárulhat a XX. század neveléstudományában és gyakorlatában végbement fejlődés differenciáltabb értelmezéséhez.

Golnhofér Erzsébet

A MAGYAR FELSŐOKTATÁS HELYZETE

(Szerk. Palovecz János). – Bp. 1983. Oktatáskutató Intézet. 526 l.

Az 1972. évi oktatáspolitikai határozat végrehajtását 1978 szeptemberében megtárgyaló Politikai Bizottság-i ülés szükségesnek ítélte, hogy a felsőoktatás helyzetéről és fejlesztésének perspektíváiról külön előterjesztés készüljön. A párt kezdeményezésére az Oktatási Minisztérium a felsőoktatásban érdekelt minisztériumoknak, az országos főhatóságoknak, a társadalmi szervezeteknek a közreműködésével, továbbá mintegy kétszáz szakembernek a bevonásával nyolc munkacsoportot hozott létre. Ezek a felsőoktatás legfontosabb problémáit vizsgálták, felhasználva a korábbi elemzéseket, köztük az 1972-es KB határozat előmunkálatait is, majd javaslatokat készítettek a továbbfejlesztésre. A nyolc részösszefoglalóból a főbizottság megvitatása, kiegészítése alapján állt össze az az összefoglaló előterjesztés, amely az illetékes fórumok elé került. Mindaddig ennyit tudott a felsőoktatási közvélemény a felsőoktatási terület vizsgálatáról, de azokon kívül, akik közvetlenül részt vettek a munkálatokban, a részeredményekről, a főbizottsági összegezésről nemigen értesült, hanem a végeredményt, az MSZMP KB PB-nak 1981. febr. 3-i határozatát, meg az ezt követő 2015/1981. (VI. 19.) minisztertanácsi rendeletet ismerhette meg.

Ez a majdnem 64 éves kötet megadja a lehetőséget, hogy megismerhessük a nyolc munkabizottság egy-egy részproblémát összefoglaló jelentését, javaslatát, ezeken kívül olvashatunk néhány előtanulmányt is, amelyek az adott témabizottság részére készültek. Teljes terjedelmében közli a kiadvány a főbizottság összefoglaló előterjesztését, majd a Politikai Bizottság határozatát és a Minisztertanács rendeletét. Így tehát végigkísérhetjük az egész folyamatot: a kiemelt csomópontoknak a vizsgálatát: a résztanulmányok és az egyes összefoglalók összevetése megmutatja, mit tartott egy-egy munkabizottság lényegesnek a továbbvitelre; a főbizottság előterjesztésének és a munkabizottságok összefoglalóinak konfrontálása meglátatja, mi maradt el az előmunkálatokból és mi került a döntésre hivatott szervek elé. Végül a Politikai Bizottság határozatában természetesen a legáltalánosabb megfogalmazású helyzetelemzések és jövőbeli célkitűzések tükröződnek. E folyamatban a mégoly fontosnak tűnő részletek is fokozatosan egyre jobban beleolvadnak egy-egy még átfogóbb fogalomba, problémakörbe, feladatba és nyerne külön említés nélküli besorolást ezekbe. Éppen azért fontos az, hogy ez a tanulmánygyűjtemény napvilágot látott, mert így az általánosságban fogalmazó határozatból meg lehet találni az utat visszafelé a felsőoktatás konkrét helyzetelemzéseihez, javaslataihoz. Az a sok tanulságos észrevétel, megjegyzés, javítási lehetőség, amely az alapos előkészítő munkák során felvetődött, nem sikkad el, hanem felhasználható a felsőoktatás mindennapi munkájában a különböző szinteken.

A kötet legnagyobb terjedelemben közöl anyagot „A felsőfokú végzettségű szakemberellátás kérdései” és „A felsőoktatás intézményrendszere, az intézmények belső struktúrája és vezetése” témákkal foglalkozó munkabizottságoktól. Elég terjedelmes „A felsőoktatási intézmények anyagi és személyi ellátottsága”, valamint „A felsőoktatási intézmények kutatómunkájának kérdései” problémakört vizsgáló témabizottságnak közölt anyaga. 10–30 oldalnyi terjedelemben foglalja össze a kiadvány „A dolgozók felsőoktatása, a diplomások továbbképzésének kérdései”, „A tantervek, az oktatás és nevelés metodikai kérdései”, „A felsőoktatás és a közoktatás közötti összefüggések” és „Az egyetemi és főiskolai ifjúság problémáiról” témák dokumentumait. Igen gazdag statisztikai adatok is találhatóak az egyes témák elemzésével kapcsolatban. A főbizottság a nagy terjedelmű előkészítő anyagot mintegy negyedszáz oldalon sűrítette össze.

Ismertetésünk korlátozott terjedelme miatt az értékes, hatalmas anyagból csupán néhány csomópontot emelnék ki, azt is utalásszerűen. Mivel a felsőoktatás extenzív fejlesztése után most az intenzív fejlesztés szakasza következik, ennek egyes feladatait veszem sorra.

Több anyagban és igen határozottan felvetődött, hogy a felsőoktatásnak a szocialista társadalom távlati céljaival összhangban nem egyszerűen munkaerőt kell képeznie, hanem sokoldalúan, harmonikusan fejlett állampolgárt, erkölcsi és esztétikai szükségletekkel, értékekkel. A felsőfokú diplomást a szűk szakember funkcióján túl szélesebb értelmiségi feladatokra is fel kell készíteni, hogy a társadalom életében mint szervező, vezető, „folytonos meggyőző”, kultúráközvetítő, interdiszciplináris szemlélettel tevékenykedő aktív ember működjön. Egyre fontosabbak tehát az általános képzettség, a művelődési igény, a társadalmi-közéleti hatás kifejtéséhez szükséges ismeretek, tulajdonságok, képességek, az emberi tényezők. Eppen ezért a felsőfokú szakemberképzésben nem csupán tudományos ismeretek átadásáról, ill. befogadásáról van szó, hanem szocialista értelmiség neveléséről, tehát a hallgató egész személyiségét kell „célba venni”. A jelenlegi képzés nem igényli a hallgató teljes személyiségként való részvételét az oktatás-tanulás folyamatában.

Ugyancsak többször kifejtették, hogy a szűk szakmai profilokban való képzés nem tartható fenn, hanem ezek feloldásával az átfogó, széles körű, konvertálható elméleti és módszertani alapképzést kell biztosítani, amelyre épülve a továbbképzésben kell megoldani a specializáció éppen szükséges irányát és mértékét. Ezért tartották szükségesnek a mai helyzet megváltoztatását a középiskolából merítést illetően. Jelenleg a felsőoktatás nem tud a szükséges mértékben beiskolázni az általánosan képző középiskola színvonalasan végzett növendékeiből, hanem kénytelen a gyengébbeket is fölvenni, továbbá arra is rákényszerül, hogy a már korán szűk szakmai képzést nyert érettségizőkből próbáljon széles látókörű értelmiségieket képezni, nevelni. Fontosnak minősül annak megoldása is, hogy a különböző szintű főiskolákat funkciójuk szerint kell elhelyezni a képzés rendszerében. Ugyanis az egyetemi és a főiskolai képzés közti különbségnek lényegében abban kell állnia, hogy az előbbi nagyobb tudományos háttérrel ad a szakma mesterségéhez; és nem az a különbség, hogy az egyetem több elméletet, kevesebb gyakorlatot ad, míg a főiskola fordítva. A mesterségre való képesség kifejlesztése egyformán feladata mindkét intézménynek.

Általában az oktatási módszerekben is radikális változást tartanak szükségesnek. A ma érvényben levő tantervek és képzési formák jobbra nem teszik lehetővé, hogy a hallgatók önálló gondolkodása, alkotó képessége kifejlődjék, sőt a tantervekben előírt nagy mértékű kötelezettség éppen ezek elsorvasztását okozza, s a gyakorlati foglalkozások sem elég hatékonyak. A tantervi megköötöttségek lazításával és a követelmények ésszerű megfogalmazásával érhető el, hogy kisebb tananyagot minden hallgató úgy tanuljon meg, hogy azt önállóan tudja is alkalmazni. Emellett időt, alkalmat kell biztosítani, hogy a hallgató választott szakjához kapcsolódó egy-egy speciális területen önálló kutatással mélyebb tájékozottságot szerezzen. A mai oktatás egyik általános hibájául azt állapították meg, hogy a részismeretek nyújtásában maximalista, a szintézisre pedig kevés hangsúlyt fektet, ezt kiküszöbölendő a jövőben nagyobb jelentőséget kell adni a szintetizáló jellegű tárgyakra. Az önállóság kifejlesztése érdekében az általános iskoláknak elsődlegesen meg kell alapozniuk mindenféle tanulási képességet, a középiskoláknak ki kell aknázni a tanulási formák gazdagságát (forráskutatás, áttekintés, referálás, kritikai elemzés, megbeszélés, vita, csoportmunka, konzultálás a tanárral), a felsőoktatás pedig első szemeszterében mérsékelttelbb feladatok tervezése mellett differenciált zemináriumi munkát illesszen be: jegyzetelést, cédulázást, könyvtárhasználatot, kutatási alapismereteket, saját vélemény (javaslat, bírálat) szóbeli és írásbeli kifejtését, érvelést, vitát, kritikus olvasást, kisebb előadás tartását stb.

A hallgatók emberi-közösségi bizonytalanságát nagymértékben okozza a külső hatásra eldöntött pályaválasztás. A felsőoktatási intézmények nem végeznek pályaismertetést, nincs kellő felvilágosítás a képzés céljáról, a pálya perspektívájáról, a tantárgyi követelményeknek a pályához való kapcsolódásáról, nem alakítanak ki hivatás-orientáltságot, sem a szakma belső céljain túlmutató teljesítményekre való törekvést. Mivel nem a felsőoktatáson belül dől el, hogy valakiből diplomás szakember lesz-e, ezért a hallgatók jelentős részének nem érdemes túl sok energiát fektetni a tanulásba. Ez teljesítmény-visszatartásra ösztönöz. A hallgatók mennyiségi szempontból erősen igénybe vannak véve (napi 6–8 órai képzés), de érdemi, tartalmi szempontból a követelmények alacsonyok. A marxizmus világnézetének elsajátítása, érvényességének szubjektív felismerése csak a társadalomalakító tevékenység, a közéleti cselekvés, a politikai gyakorlat által lehetséges. Ebből a szempontból szembeötlően szegényes az egyetemi-főiskolai fiatalok szervezett és valóságos tevékenységtere. Számos egyetemen, főiskolán még az oktatási folyamatnak a gyakorlathoz való folytonos és szerves hozzákapcsolása, a terepmunka, az önálló gyakorlati feladatmegoldás is megoldatlan. A felsőoktatás egyik legfájóbb szervezeti fogyatékosága az, hogy közvetlenül a végzés előtt, esetleg csak pályakezdekor kerülnek először önálló felelős döntést kívánó élethelyzetbe, pedig pl. az orvosnak, a tanárnak munkába állása első pillanatától önállóan kell dolgoznia. A pályakezdeők általában is a legtöbb nehézséget a gyakorlati munkára való elégtelen felkészültségük okozza.

A felsőoktatásban folyó tudományos kutatás vonatkozásában leszögezük, hogy ezen intézmények célja elsősorban az oktatás színvonalának emelése (nemzetközi szinten tartás, a fejlődéssel lépéstartás), és csak másodsorban az oktatáson kívül megnyilvánuló tudományos tevékenység. Ugyanakkor a tények azt mutatják, hogy a felsőoktatásban végzett kutatómunka hatékonyabb a más típusú kutatóhelyek kutatási eredményeinél, holott anyagilag kisebb mértékben támogatják a felsőoktatási kutatásokat, a tudományos célú külföldi utazásokban is lényegesen kisebb mértékben részesülnek a kutatóintézeteknél, noha a felsőoktatás nemzetközi kapcsolatai egyre növekszenek. A jövőben élni kellene az inter- és multidiszciplináris kutatás nagy lehetőségeivel a felsőoktatási intézményhálózatnak, hiszen egyszerre, párhuzamosan több tudományágban végeznek kutatásokat.

Sokoldalúan érintett kérdés volt a felsőoktatás intézményeinek szétaprózottsága, területileg is egyetlen elhelyezésre, mely utóbbi a hallgatók részéről a hozzáférhetőséget nehezíti, bizonyos távolabbi területek szakemberellátásában okoz problémákat. A kisméretű intézmények sokszor a „felsőfokúság” kritériumainak sem tudnak megfelelni. Szükségesnek látszik indokolt összevonással nagyobb intézmények kialakítása.

A munka melletti első diploma szerzése, majd a posztgraduális képzésben a második-diploma megszerzése is széles körű megbeszélés tárgya volt. Felvetették a levelező forma minőségi problémáit, s megállapították, hogy inkább az esti tagozatos képzés közelíti meg a nappali képzés szintjét. Fontosnak minősítették a bevált távoktatási módszerek alkalmazását, hiszen az olcsó levelező képzés minőségi deficitjei egy idő múlva drágának bizonyuló károkat okoznak. Az egyetemek feladata lesz az ún. harmadik szintű képzés, amely az alapképzésnél magasabb szintű és a gyakorlatban szükséges, hasznosítható képzettséget ad és hozzájárul a tudományos utánpótlás neveléséhez is.

Többször említésre került a nyomasztó adminisztráció is: az eredetileg oktató-kutató típusú választott vezetők igazgatási feladatokat látnak el, mert nem kielégítő az adminisztratív, technikai és kiszolgáló személyzet. Az intézmények általában nem jutottak el annak felismeréséig, hogy a vezetés és igazgatás két különböző dolog. Ez abban jut kifejezésre, hogy az igazgatási apparátus nem az ügyek és a saját jogán működik, hanem a választott vezetőknek szinte „személyi stábjá”. Feladat a mai áttekinthetetlen, kusza képet mutató szakigazgatási apparátus munkamegosztásának, önálló intézkedési jogkörének tisztázása, munkamódszerének és igazgatási technikájának korszerűsítése. Meg kell vizsgálni egy „funkció-specifikusan osztott vertikális vezetési rendszer” kialakításának lehetőségét. A felsőoktatás fejlesztése során gyorsabban nőtt az oktatók, mint a segéderők létszáma és ez fokozta azt, hogy az oktatók-kutatók egyre nagyobb mértékben vannak leterhelve nem oktatási-kutatási teendőikkel.

Már a fentebb érintett témákból is látható, hogy a felsőoktatásnak valós problémáival foglalkoztak a munkabizottságok és javaslataik valóban előremutatóak. A felsőoktatásban dolgozóknak, és a felsőoktatással bármilyen kapcsolatban levő szakembereknek szükséges és kiadvány tanulmányozása: jó áttekintést kap az egész rendszerről, megláthatja a több területen mutatkozó hasonló tendenciákat, meg a szakmánkénti speciális helyzeteket.

Komlósi Sándor